

*Ірина Овчар*

## ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА СУСПІЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ

*Сучасна політика, як українська, так і міжнародна, зумовлює можливості широкої дискусії про легітимацію влади та аргументацію на користь одних технологій на противагу іншим. Питання про правові механізми та суспільні можливості актуалізується тому, що саме ці складові уособлюють технології легітимації влади з*

тим, щоб надати їй демократичних ознак, та створюють умови для реалізації в громадянському суспільстві.

**Ключові слова:** легітимація влади, політичні й інформаційні технології, процеси суспільної трансформації, влада і опозиція.

*Iryna Ovchar. The technology of the authority's legitimization: the legal mechanism and social opportunities. Modern politics, both Ukrainian and international causing possible extensive discussion of legitimate power and arguments in favor of one technology over the other. Questions about legal mechanisms and social opportunities updated so that these components represent the legitimate power of technology in order to give it democratic attributes and create conditions for implementation in civil society.*

**Key words:** legitimation of power, political and information technology processes of social transformation, the government and the opposition.

Сучасна політична ситуація в Україні, пов'язана з виборами 2012 року, загострює питання про легітимацію влади через зміщення акцентів на користь технологій, механізмів і можливостей (прямих або опосередкованих) «узаконення» або «визнання» політичного режиму на основі приходу до влади. Останнє відбувається в правових рамках та здійснюється на рівні становлення й розвитку громадянського суспільства. Логіка доцільності процесу легітимації уособлює можливість закріплення результату приходу до влади і націлена на її утримання. При цьому відомі шляхи набуття статусу легітимної влади: вибори, проведення адміністративної реформи, судові рішення, революційні впливи тощо.

Науково-інформаційна база вивчення цього питання дуже широка і достатньо дискусійна. Адже питання легітимності влади обговорюється в оточенні політиків та їх консультантів, його озвучують політичні експерти й аналітики, про нього пишуть науковці та медійники. Тому спектр тем, які співвідносяться з легітимністю влади,

об'ємний і неоднозначний в оціночних підходах та висновках. Але без легітимної влади не можливе нормальне існування держави, функціонування демократичних інститутів, розвиток громадянського суспільства тощо. На сьогодні відкритість та доступність політики дає розуміння шляхів і механізмів легітимації влади. Зважаючи на сказане, пропонуємо до розгляду авторський погляд на технології легітимації влади: правові можливості та суспільні механізми.

Теоретики політики і права знаходять різні аргументи для пояснення легітимації державної влади. Еволюціонують критерії їх думок від принципів демократії до засад правової держави, від фактора реалізації волевиявлення громадян до публічного суспільного визнання політичної влади. Для загального розуміння теми рекомендуємо звернути увагу на роботи таких авторів, як: Ж. Шабо [16], В. Сіренко [14], В.Ковальчук [9–10], В. Чіркін [15], В. Шаповал [18] тощо. Втім, основою аналізу проблеми дослідження є правова література, закони, рішення суддів та ін. [1–8; 11–13].

Детальний опис проблеми та характеристика її складових потребують визначення терміна, який винесений в основу матеріалу, формує концепцію та визначає аргументацію доказової бази. Отже, легітимація державної влади – це процес, за допомогою якого державна влада, її дії, норми, інститути, посадові особи набувають ознак легітимності, тобто стають такими, що дають громадянам підстави вважати їх справедливими, законними та доцільними. Легітимація утверджує правовий характер влади, обґрунтовує і виправдовує її рішення, створення владних структур, їх зміну і оновлення. Це колективний процес визнання справедливого, законного і доцільного характеру влади, який пов'язаний з народним волевиявленням [9, с.25–26].

Логічність і зрозумілість цього твердження може порушити принцип прийняття правових засад, які регулюють державні процеси на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Справа в тому, що сучасні правові відносини не

втратили своєї класичної первинної основи, а саме – суспільного договору. Адже на сьогодні правові рамки визначаються шляхом прийняття необхідних законів та підзаконних актів, які закріплюються у письмовому (друкованому) вигляді. Відповідно, в них можна вносити необмежену кількість змін, причому як на етапі обговорення законодавчої ініціативи суб'єктами її внесення та протягом проходження першого і другого читань у стінах парламенту, так після набрання чинності документа.

У міжнародній правовій науці побутує дуже чітке, на нашу думку, визначення права, яке окреслене суб'єктами погодження певного формального правила, згідно з яким для них встановлюються права і обов'язки, здійснення яких забезпечується юридичним механізмом [11, с.33]. Відповідно, процес легітимації влади через правові механізми та допустимі політичним режимом потреби суспільства можна назвати відносинами, що опосередковані законодавством.

Спробуємо спроектувати зазначене визначення на українські реалії. По-перше, рівень правової грамотності та елементарної поінформованості пересічного українця дуже низький. Це означає, що про існування більшості законів вони не знають, а якщо й знають, то не вірять у справедливість українського правосуддя. По-друге, суб'єкти законотворчого процесу часто закладають в закони норми, які мають неоднозначне трактування. Ще більш поширений варіант – внесення змін до закону для власної ж вигоди. В умовах складного процесу виборів 2012 року не зайвим буде нагадати історію з конституційними змінами в рамках поетапного проведення «конституційної реформи» в частині складання депутатських повноважень, тобто порушення імперативності мандату [1–2; 7–8; 12].

Отже, Конституція України зі змінами та доповненнями від 2004 року містила пункт 6-й частини другої ст. 81-ї такого змісту: «Не входження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї

політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата зі складу такої фракції» [8, с. 18]. Тобто, на депутатський склад, обраний у 2006 році та під час дострокових виборів 2007 року, ця норма поширювалася. Політична ротація у Верховній Раді України в умовах так званого «збору голосів» для набрання простої більшості для роботи парламенту та прийняття низки сумнівних законів привела у 2010 році до виходу або виключення депутатів зі складу тих політичних сил, які на той час вважались опозиційними. Поява т.зв. «тушок» у парламенті привела до того, що в рамках чергового етапу конституційної реформи пункт шостий ст. 81-ї був вилучений [7]. Додатково зазначимо, що конституційна реформа в країні незавершена, а її проведення покладено на спеціально створений орган – Конституційну асамблею.

Схожі технології врегулювання правового поля під певну групу осіб неформально, але все ж спостерігаються в судовій, адміністративній, територіальній реформах та ін. Зокрема, це питання гостро постає в разі необхідності зміни повноважень і підпорядкування, що стосується певної гілки влади, або зміни статусу, якщо йдеться про внутрішні територіальні межі. До прикладу, саме судова гілка влади була останньою в прийнятті рішень щодо підведення підсумків виборів Президента України у 2004 та 2010 роках [18]. Беручи до уваги лише один приклад, можна помітити, яким чином доповнення або вилучення навіть частини статті змінює її правову сутність. Насправді за роки частоті зміни влади, з її штучним поділом на владу і опозицію<sup>1</sup> можна помітити аналогічну зміну законодавства, частота якої залежала від інтересів правлячої верхівки.

---

<sup>1</sup> Називаємо поділ на владу та опозицію штучним, адже по черзі при владі залишаються одні і ті самі обличчя, але різному себе називають, а також, якщо громадяни країни делегують депутату представляти їх інтереси у органах влади будь-якого рівня, вони залишають за собою статус таких представників.

Тепер пропонуємо проаналізувати усі технологічні складові процесу легітимації влади, які пов'язані з питальною мовною конструкцією «чому»? *Чому процес легітимації влади важливий?* Пов'язано це, в першу чергу, з тим, що влада обирається для ведення управління, яке здійснюється за допомогою розподілу та використання ресурсів, серед яких природні, інформаційні, людські, матеріально-технічні, фінансові, правові. Прагнення до легітимації іманентно закладене в політичній владі, яка потребує сприятливого відгуку від об'єкта управління. Тому розподіляючи і використовуючи ресурси, політична влада перманентно здійснює операції з легітимації [17, с. 51–53]. Тобто, через управління визначається мета легітимації влади, а її змістом є легітимність політичного режиму. Легітимація в демократичних режимах базується на правовій основі та на суспільному визнанні, формуванні позитивного іміджу влади [13, с. 224–225]. Щодо юридичного контексту, то в науці побутує думка про те, що недоцільно обмежувати легітимність влади лише формально-юридичними ознаками, коли легітимність розуміють лише як законність, коли політичну систему чи режим вважають легітимними.

Одним з найбільш поширених шляхів легітимації влади в демократичних країнах вважається *виборчий процес*. Він уособлює зміст представницької демократії та виконує функцію управління. Процедура обрання представників народу в органи влади здійснюється в межах нормативно-правової бази. При цьому деякі вчені вказують, що неправильно обмежувати легітимність влади лише формально-юридичними ознаками, коли легітимність розуміють лише як законність, коли політичну систему чи режим вважають легітимними, якщо має місце відповідність структур, процесів формування та функціонування влади букві і духу чинного законодавства. Таке обмеження призводить до ототожнення легітимності та легальності й буває однією з причин кризи легітимності влади [10, с.16–17].

З іншого боку, саме виборче законодавство часто є однією з первинних технологій надання статусу легітимності владі, яка здобула її нечесним, маніпулятивним або іншим шляхом. Вважаємо, що в політичній дійсності важливо розглядати два аспекти, оскільки від стилю поведінки влади та здійснення нею управлінських функцій залежать політичний режим і система взаємодії влади.

Іншим шляхом легітимації влади може бути *адміністративна система*, яка визначає спосіб і вертикаль підпорядкування органів влади. В українській політиці перерозподіл владних повноважень почав здійснюватися досить часто після так званої «помаранчевої революції» 2004 року, коли по чергово в напрямі збільшення або зменшення змінювалися повноваження Президента України, Кабінету Міністрів України (КМУ), Ради національної безпеки і оборони (РНБО), Національного банку України (НБУ), органів (або представників) місцевого самоврядування тощо. Підставою для проведення адміністративної реформи була зміна практично повного складу більшості Верховної Ради України (ВРУ), тобто перехід влади в опозицію і навпаки [7–8; 12].

Події осені 2004 року показали також значимість *судової гілки влади* як однієї з технологій її легітимації [18, с. 84]. Політтехнологи, які з того часу активно почали виходити на публічний загальний і через інформаційні ресурси вдавалися до роз'яснень змісту тогочасних подій, вважали, що саме завдяки дієвості судової гілки влади вдалося ліквідувати кризу влади і зробити її обрання легітимним. Це питання залишається дискусійним як в сьогоднішній науці, так і серед політиків та їхніх консультантів. Але сам факт залучення судової гілки влади до розв'язання владних конфліктів у виборчий період дозволяє її розглядати як один з елементів технології легітимації влади.

Уже згадана так звана «помаранчева революція» в Україні та схожі події на пострадянському просторі дозволяють говорити про чергову технологію легітимації влади – роль суспільного фактора через організацію і

проведення *штучних революцій*. Цей фактор досить сумнівний у правовій площині та в межах історичних процесів, але політологам добре відомі схеми та механізми використання суспільства в масових подіях і ефект їх впливу на досягнення потрібного результату [14–15].

Разом з попередньою технологією та участю політичних експертів у роз'ясненні та представленні політичної дійсності черговою суспільною технологією легітимації влади стали такі методи, як: *використання PR менеджменту, інформаційних ресурсів, громадських організацій, благодійних фондів*, які сприяють легітимації влади. Якщо систематизувати усі названі складові в один ланцюг довіри до влади, то вони органічно збігаються з розвитком громадянського суспільства та демократичних інституцій.

Суть зазначених технологій здебільшого зводиться до того, що вони спрямовані на залучення громадян до політичних процесів. Тобто, їх основою є право політичної участі. Дослідники зазначеної політологічної категорії вважають, що політична участь громадян дає можливість забезпечити баланс публічних інтересів і звести до мінімуму кількість тих громадян, які будуть виявляти негативне ставлення до законів та рішень чинної влади. Такий фактор посилює легітимність влади або дає можливість впливати на цей процес [9, с.29].

Також слід розуміти, що PR менеджмент, інформаційні комунікації, громадські організації та благодійні фонди як технології легітимації влади спрямовані на різну аудиторію та активно використовуються в різний час. Усі названі технології є певним засобом підсвідомого впливу на позицію громадськості, способом формування відповідної політичної аудиторії. При цьому варто пам'ятати, що така технологія вимагає матеріальних ресурсів і може розцінюватись опонентами як засіб непрямого підкупу або маніпуляції виборців.

Разом з тим, зазначені вище аргументи, навіть найбільш дискусійні, щодо процесу легітимації влади важливі з огляду на те, що «державна влада може вважатися легітимною лише до того часу, поки підлеглі визнають її



такою». Адже сама «легітимність є результатом легітимації, тобто процесу, за допомогою якого державна влада, її дії, норми, інститути набувають ознак справедливості, законності та доцільності [9, с.25].

Для цілісної оцінки технологій легітимації влади через правові механізми та суспільні можливості вважаємо за необхідне зазначити окремі нюанси, які аналізуються перед формуванням необхідної технології. Отож, вважається, що легітимація влади має два рівні підпорядкування: вертикальний та горизонтальний. Питанню легітимації підлягає законодавча і виконавча гілки влади. В умовах проведення будь-якої реформи (судової, адміністративної, конституційної тощо) цей принцип реалізується через процедуру розподілу повноважень, механізм впливу і підпорядкування, який має місце в системі стримувань і противаг.

І на завершення доцільно збагнути, *чому все ж легітимація політичної влади стала технологією?* Ще в радянські часи словосполучення «легітимація влади» викликало б нерозуміння в суспільстві: адже не можна було допустити й думки, що влада може бути нелегітимною, а отже, обрана без права громадян на представницьку демократію. По-перше, обиратися вона стала лише на межі 80-90-х рр. ХХ ст. По-друге, система мислення і прихованості політичної дійсності в принципі не допускала постановки такого питання.

Сучасний український політикум не лише допускає розмови про легітимність влади, він акцентує увагу на праві щодо своєї легітимності. Цей принцип використовується в прагненні протиставити одну політичну силу іншій, розкручується за допомогою реклами й інших інформаційних ресурсів. Причому в різних розуміннях цієї тези, адже політики своїм прагненням і потребою зберегти за собою владу на різних рівнях врядування протягом періоду української незалежності, а особливо після президентської кампанії 2004 року, вдавалися до низки правових змін й адміністративних перетворень саме з метою легітимізувати владу.

Окремими технологіями, які використовуються у виборчий період, є визначення округів, висунення кандидатів, формування їх іміджу і концепції розкручення на окрузі (зокрема, технологія так званих «клонів» – однофамільців в одному окрузі), ведення агітації, реєстрація довірених осіб кандидатів, зміна місця голосування за допомогою відкріпних талонів, підготовка членів комісій усіх рівнів, проведення «дня виборів», система опрацювання протоколів та підрахунку голосів і т.д. Усе це складові політичних технологій та владних домовленостей, які сумісні з правовою площиною українського законодавства і спрямовані на процес легітимації влади.

Аналізуючи технології легітимації влади через призму української політики, розуміємо, що основними акцентами такого процесу є правова площина і можливості суспільного сприйняття. Тобто, на рівні права способи легітимації мають підкріплюватися відповідними (потрібними) нормативно-правовими положеннями. Позиція суспільства в питанні легітимації влади важлива тому, що запропоновані механізми легітимації мають набути громадського визнання. Під час використання будь-якої з наведених у статті технологій однаково залучені як представники усіх гілок та рівнів влади, так і громадяни країни. Без такого взаємозв'язку самі механізми технологій не зможуть бути дієвими та не забезпечуватимуть процес легітимації влади.

---

1. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства / Л.Дюги; (предисловие П. Новгородцева, [пер. А. Яценко, В. Краснокутский, Б. Сыромятников]. – М.: Типография И.Д. Сытина, 1998. – 671 с.

2. Еллинек Г. Конституции, их изменения и преобразования. Г.Еллинек; [пер. с нем. Под ред. Б.А. Кистяковского]. – СПб.: Издание Юридического книжного склада «Право», 1997. – 94 с.

3. Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських селищних міських голів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/14/98-%D0%B2%D1%80/print1330458574498308>

4. Закон України «Про вибори народних депутатів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/print1348063121042201>
5. Закон України «Про вибори Президента України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/474-14/print1330458574498308>
6. Керимов А.Д. Современное государство: вопросы теории / А.Д. Керимов. – М.: Норма, 2007. – 144 с.
7. Конституція України: із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 та офіційним тлумаченням до Конституції Рішень Конституційного Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1330458574498308>
8. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 серпня 2008 року. – К.: «ПАЛИВОДА А.В.», 2008. – 48 с.
9. Ковальчук В. Демократія участі як джерело легітимності державної влади / В.Ковальчук // Вибори та демократія. – 2011. – № 2 (28). – С. 25–33.
10. Ковальчук В. Про правове розуміння легітимності державної влади / В.Ковальчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 46. – С. 16–20.
11. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Изд. третье, доп. / И.И.Лукашук – М.: Вольтерс Клувер, 2005. – 415 с.
12. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
13. Розанвалон П'єр. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / П'єр Розанвалон; [пер. з фр. Є. Марічева]. – К.: Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 287 с.
14. Сіренко В.Ф. Про легальність та легітимність державної влади / В.Ф.Сіренко; – К.: Оріяни, 2006. – 60 с.
15. Чиркин В. Легализация и легитимизация государственной власти. В.Чиркин // Государство и право. – 1995. – №8. – С. 63.
16. Шабо Ж. Л. Основные типы легитимности. Ж.Л.Шабо // Полис. – 1993. – № 5. – С. 137-143.
17. Шабров О. Политическое управление: проблема стабильности и развития. / О.Шабров – М.: Интеллект, 1997. – 200 с.
18. Шаповал В. Проблема демократичності виборчої системи у контексті рішень Конституційного Суду України. В.Шаповал // Вибори та демократія. – 2008. – № 4 (18). – С. 82–84.